

آیا نخستین وحی در ماه رمضان بود؟

<"xml encoding="UTF-8?">

مقدمه

روز بعثت پیامبر، مانند روز تولد و رحلت آن حضرت از نظر تاریخ نگاران قطعی نیست. دانشمندان شیعه، تقریباً متفق اند که پیامبر اسلام در بیست و هفتم ماه «رجب» به رسالت مبعوث گردید، و نبوت او از همان روز شروع شد. ولی مشهور در میان دانشمندان سنی اینست که بزرگ پیشوای اسلام، در ماه رمضان به این مقام بزرگ نائل گردید، و در آن ماه پربرکت و مبارک، حضرتش برای راهنمایی مردم از طرف خدای جهان ماموریت پیدا کرد، و به منصب رسالت و نبوت مفتخر شد.

از آنجا که شیعه خود را پیرو عترت و اهل بیت پیامبر می داند و به حکم حدیث «ثقلین»، گفتار پیشوایان خود را از هر نظر، قطعی و صحیح می شمارد از اینرو درباره تعیین روز بعثت پیامبر اسلام پیرو قولی شدند که از اهل بیت آن حضرت برای آنان، بطور صحیح نقل شده است. فرزندان آن حضرت می گویند: بزرگ خاندان ما در ماه رجب در بیست و هفتمین روز آن ماه مبعوث گردید.

روی این مقدمات، آنان نباید در صحت و پابرجائی قول مزبور شک و تردیدی به خود راه دهند. چیزی که می تواند برای قول دیگر مدرک شمرده شود، همان تصریح قرآن است بر اینکه آیات قرآن در ماه رمضان نازل گردیده است. از آنجا که روز بعثت، روز آغاز وحی و نزول قرآن بوده است، بنابراین باید گفت: که روز بعثت در همان ماهی است که قرآن در آن ماه فرو فرستاده شده است، و آن همان ماه رمضان است. اینک آیاتی که دلالت دارد بر اینکه قرآن در ماه مبارک نازل گردیده است:

- 1- ماه رمضان، ماهی که در آن ماه قرآن فرو فرستاده شده است. (1)
- 2- سوگند به قرآن که ما آن را در یک شب مبارک فرو فرستادیم (2) و آن شب، همان شب قدر است که در سوره «قدر» بر آن تصریح شده است. چنانکه فرموده: ما قرآن را در شب «قدر» فرو فرستادیم. (3)

پاسخ دانشمندان شیعه

محدثان و مفسران شیعه، از این استدلال به طرق گوناگون پاسخ هائی گفته و توضیحاتی داده اند. اینک به بیان برخی از آن ها می پردازیم :

پاسخ اول

آیات یاد شده فقط دلالت دارند که قرآن، در ماه رمضان، در یک شب مبارک که شب قدر است نازل گردیده، ولی محل نزول آن را بیان نمی کنند، و هرگز دلالت ندارند که همان شب بر قلب پیامبر نازل شده اند. چه بسا احتمال دارد که قرآن نزولهای گوناگونی داشته باشد، و یکی از آن نزولها، نزول قرآن به طور تدریج بر پیامبر است. دیگری نزول دفعی آن است از «لوح محفوظ» به «بیت معمور». (4)

بنابراین چه اشکالی دارد که در بیست و هفتم ماه رجب، فقط آیاتی چند از سوره علق بر پیامبر نازل گردد، و تمام قرآن به طور جمعی در ماه رمضان، از یک مقامی که قرآن آن را «لوح محفوظ» می نامد، مقام دیگری که در روایات از آن به «بیت معمور» نام برده شده است نازل شود.

مؤید این گفتار، همان آیه سوره «دخان» است که می فرماید :

«ما کتاب را در شب مبارک نازل کردیم» ، صریح این آیه (به استناد ضمیری که به کتاب برمی گردد) این است که تمام آن در لیلۀ مبارکه (که در شهر رمضان است) نازل گردید، و باید این نزول غیر آن نزولی باشد که در روز بعثت، تحقق یافته، زیرا در روز بعثت آیاتی بیش نازل نگردیده است.

خلاصه سخن اینکه : آیاتی که دلالت می کنند که قرآن در ماه رمضان در لیلۀ مبارکه «قدر» فرو فرستاده شد، نمی توانند دلیل بر این باشند که روز بعثت که در آن روز نیز آیاتی چند نازل گردیده در همان ماه بوده است. زیرا آیات فوق دلالت دارد که تمام کتاب (قرآن) در آن ماه نازل گردیده است، در صورتی که در روز بعثت فقط آیاتی چند نازل شده است، در این صورت احتمال دارد که مقصود از نزول جمعی قرآن همان نزول مجموع قرآن، در همان ماه از لوح محفوظ به بیت معمور باشد.

دانشمندان شیعه و سنی روایاتی در این مورد نقل کرده اند و بالاخص استاد دانشگاه «الازهر» ، محمد عبد العظیم زرقانی، روایات را بطور مبسوط در کتاب خود وارد کرده است. (5)

پاسخ دوم

متین ترین پاسخی که تا حال از طرف دانشمندان ابراز شده، همان جواب دوم است. استاد آقای طباطبائی در کتاب نفیس خود (6) در توضیح آن کوشش فراوانی به خرج داده است و خلاصه آن به قرار زیر است :

اینکه قرآن می فرماید : ما آن را در ماه رمضان نازل کردیم، منظور حقیقت و واقع قرآنست که بر قلب پیامبر نازل گردید. زیرا قرآن، علاوه بر وجود تدریجی، واقعیتی دارد که خدای بزرگ پیامبر خود را از آن در یک شب معین از شبهای ماه رمضان آگاه ساخت.

از آنجا که رسول گرامی، از تمام قرآن آگاهی داشت، دستور آمد که درباره قرآن عجله نفرماید، تا آنکه دستور نزول تدریجی آن صادر شود. چنانکه می فرماید : در تلاوت قرآن عجله مکن، پیش از آنکه حکم وحی آن صادر گردد. (7)

خلاصه این پاسخ اینست که : قرآن یک وجود جمعی علمی واقعی دارد که یکدفعه در ماه رمضان نازل گردید، و یک وجود تدریجی دارد که آغاز نزول روز بعثت بوده و تا پایان عمر آن حضرت بطور تدریج نازل می گردید.

پاسخ سوم

بعثت با نزول قرآن همراه نبود

چنانکه در توضیح اقسام وحی اجمالاً بیان شد، وحی دارای مراتبی است که نخستین مرتبه ای که پیامبر با آن روبرو می گردد، همان رؤیا و خوابهای راستین است. و مرتبه دیگر آن شنیدن ندای غیبی و آسمانی است، بدون اینکه با فرشته ای مواجه شود. و آخرین درجه آن این است که سخنان خدا را از فرشته ای که او را مشاهده می کند، بشنود و بوسیله او از حقایق عوالم دیگر آگاه گردد.

از آنجا که نفس انسانی در نخستین مرتبه، توانایی تحمل مراتب بر وحی را ندارد، بلکه باید تحمل آن تدریجی انجام بگیرد، بنابراین باید گفت : در روز بعثت (روز بیست و هفتم) تا مدتی پس از آن، آن حضرت فقط ندای آسمانی را مبنی بر اینکه او رسول و فرستاده خدا است می شنید، و هیچگاه در چنین روزی آیه ای نازل نشده، سپس پس از مدتی در ماه رمضان نزول تدریجی قرآن شروع شده است.

خلاصه این پاسخ اینست که : مبعوث شدن پیامبر در ماه رجب، ملازم با نزول قرآن در آن ماه نیست. روی این بیان، چه اشکالی دارد پیامبر در ماه رجب مبعوث به رسالت شود و قرآن در ماه رمضان همان سال نازل گردد.

پاسخ مزبور اگر چه با بسیاری از متون تاریخ موافق نیست (زیرا بسیاری از مورخین تصریح کرده اند که آیاتی از سوره «علق» در همان روز بعثت نازل شده) ولی-مع الوصف-روایاتی نیز داریم که جریان روز بعثت را با شنیدن ندای غیبی تمام کرده و سخنی از نزول قرآن و یا آیات به میان نیاورده است، بلکه موضوع را چنین تشریح می نماید که در آن روز، پیامبر فرشته ای را دید که به او می گوید : یا محمد انک لرسول الله و در برخی از روایات فقط شنیدن تنها، نقل شده و سخن از رؤیت فرشته به میان نیامده است. برای توضیح بیشتر به بحار مراجعه شود.

پي نوشت ها :

1. شهر رمضان الذي انزل فيه القرآن -سوره بقره/185
2. حم و الكتاب المبين انا انزلناه في ليلة مباركة -سوره دخان/2 و 3
3. انا انزلناه في ليلة القدر -سوره قدر/1
4. براي آگاهي از تفسير لوح محفوظ و بيت معمور، به كتابهاي تفسير مراجعه بفرمائيد.
5. «مناهل العرفان في علوم القرآن» ، ج 1/37
6. «الميزان» ، ج 2/14-16
7. و لا تعجل بالقرآن من قبل ان يقضي اليك وحيه -سوره طه/114
8. «بحار الانوار» ، ج 18/184-190-193-253. «كافي» ، ج 2/460، «تفسير عياشي» ، ج 1/80-اين پاسخ تنها با آنچه كه از صحيح بخاري نقل گرديد كه بعثت پيامبر با نزول سوره «علق» همراه بود، سازگار نيست.